

Михаило АПОСТОЛСКИ

ТИТОВАТА СТРАТЕГИЈА ВО НОВ И РЕВОЛУЦИЈАТА НА НАРОДИТЕ И НАРОДНОСТИТЕ НА ЈУГОСЛАВИЈА*

I

Ми падна чест на овој свечен собир да зборувам за воените компоненти на стратегијата и тактиката на другарот Јосип Броз Тито за организацијата и водењето на НОВ и револуцијата на народите и народностите на Југославија, што ги креираше во својство на генерален секретар на ЦК КПЈ и Врховен командант на НОВ и ПОЈ. За мене ќе биде посебно задоволство ако, по повод јубилејот на другарот Тито, макар и малку придонесам за разјаснувањето на стратегијата и тактиката што другарот Тито ги креираше и на своевиден начин во извонредно тешки услови ги применуваше и успешно ги изведуваше во НОВ и Револуцијата на народите и народностите на Југославија.

Во текот на 1977 година, на разни собири и свечености, и во литературата, изнесени се многу мислења за Титовата улога во ослободувањето на народите и народностите на Југославија и во изградбата на самоуправни Социјалистичка Федеративна Република Југославија за неговиот активен придонес за зачувувањето на мирот во светот, за неговата креативна улога во развивањето на нови, демократски одонси меѓу луѓето, меѓу државите и меѓу комунистичките и работничките партии. Се зборуваше и пишуваше и за стратегијата и тактиката на другарот Тито во НОВ и Револуцијата, но сепак мислам дека покрај сè што е кажано и напишано во текот на 1977 и поранешните години, останува уште многу нешто за проучување.

Со оддалечувањето од судбоносните и ретко значајните настани за народите и народностите на Југославија, идните генерации уште повеќе ќе ја почувствуваат потребата да ги про-

---

*) Рефератот е поднесен на Свечениот собир на Советот на академиите на науките и уметностите на СФРЈ на 12. XII. 1977 година, посветен на јубилеите на другарот Тито. Рефератот е прочитан на Свечениот собир во скратена форма. По тој повод, се приклучуваат и неопходните забелешки.

учуваат и запознаваат делата и личноста на другарот Тито — великанот на нашата епоха, кој во текот на Втората светска војна израсна во извонреден политички и воен стратег на Народнослободителната војна и Револуцијата на народите и народностите на Југославија, но едновременно и во далековиден и вешт државник, а во периодот по Втората светска војна, со својата принципиелност се издигна во ретко авторитативен државник на планот на светската политика во борбата за зачувување на мирот во светот.

Ретки се тие народи кои ја имале таа среќа од нивната средина да израсне великан на епохата како што е тоа Јосип Броз Тито. Голема среќа е што во најсудбоносните моменти за народите и народностите на Југославија на чело со Комунистичката партија на Југославија (сега Сојуз на комунистите на Југославија) стоеше Јосип Броз Тито, личност со широк хоризонт, далековиден во предвидувањата, упорен и истраен во борбата — човек кој сите свои способности ги стави во служба на класата на која ѝ припаѓа, на својот народ и во служба на прогресот во целиот свет.

Како личност и револуционер, Тито се изградуваше врз делата на Мајкс, Енгелс и Ленин. Се калеше во Октомвриската револуција и како револуционер се издигаше во првите редови на исклучително тешката борба на Комунистичката партија на Југославија против буржоаската власт на стара Југославиј. Само така прекален борец, кога Југославија беше прегазена и распарчена, кога буржоаската власт за неколку дена капитулира, можеше високо да го дигне знамето на Партијата и гласот на народот и пред германската инвазија да не ја признае ни капитулацијата ни состојбата што беше создадена со априлската војна во 1941 година. Тито тогаш решително изговори „не“, како што тоа го правеше и во сите други судбоносни моменти за народите и народностите на Југославија, едновременно истакнувајќи ја готовноста да ја прифати борбата и да ги заштити интересите на работничката класа и на народите и народностите на Југославија. Јосип Броз Тито, како генерален секретар на Партијата, чувствувајќи го пулсот на народот, беше сигурен дека народот ќе го прифати неговиот повик за борба за ослободување од окупаторот, но и за заштита на извојуваните придобивки, со апсолутно уверување дека со тоа ги штити интересите на работничката класа и на широките народни маси.

За да ја сфатиме величината на Титовата стратегија и тактика на НОВ и револуцијата, нужно е да ги истакнеме условите под кои тие се креирани. Јосип Броз Тито дојде на чело на КПЈ во мошне тешка и сложена ситуација во Европа, и воопшто во светот, на прагот на Втората светска војна. Нацизмот и фашизмот беа во подем. Војна во Африка (Италија ја

зазеде Етиопија во 1935—36 г., меѓутоа, герилската војна продолжи), граѓанска војна во Шпанија, Хитлер изврши присоединување на Австрија кон Германија, потоа ја прегазил Чехословачка, со еден збор фашизмот се подготвуваше со оружје да завладее со целиот свет. Владата на стара Југославија сè повеќе се приближуваше кон нацистичка Германија и фашистичка Италија. Партијата својата активност ја развиваше во тешка илегалност.

Во таква ситуација, другарот Тито со енергични мерки ја зацврсти Партијата и организационо ја прилагоди кон новонастанатата ситуација. Со своите принципиелни погледи, доследни и енергични акции успеа во Партијата да обезбеди потполно единство, како еден од основните стратегиски услови за покренување на народот на востание. Едновремено во Партијата преземаше такви мерки кои што овозможуваа идеолошко-политичка подготовка на Партијата како целина и на широките маси на народот, потоа, ги информираше за политичката и воената ситуација во светот и во Југославија за да ги дочекаат подготвени тешките судбоносни настани што се развиваа со голема брзина.

Во временскиот период до Втората светска војна, во тешки илегални услови, Тито со искуственост и способност подготвуваше кадри и народот за револуција¹. Во тогашната ситуација, револуцијата беше единствен пат по кој работничката класа во Југославија можеше да го преземе државното кормило, а народите и народностите на Југославија да извојуваат национална и социјална слобода. Широките народни маси во Југославија, под влијание на Лениновите мисли и големиот октомври, идеите што ги пропагираше КПЈ, беа свесни дека само во социјалистичко општество можат да се обезбедат слободата и сите демократски права на секој народ и секоја народност, како и на секој поединец.

Ако тргнеме од поставката дека војната е продолжување на политиката со други средства, со оглед дека КПЈ е организатор на НОВ и револуцијата на народите и народностите на Југославија, тогаш јасно произлегува дека НОВ и револуцијата претставуваат продолжение на политиката на Комунистич-

---

¹) Изградбата на политичките и на воените кадри беше проблем со кој ЦК на КПЈ (сега СКЈ) и другарот Тито перманентно се занимаваа, развивајќи ги кадрите така што секогаш да можат да одговорат на ситуациите во кои Партијата и револуцијата се наоѓаа. Историскиот архив на КПЈ (натаму: ИА КПЈ), том II, Одаука на Политбирото на ЦК КПЈ, с. 374, 378; Одаука на Пленумот на ЦК КПЈ с. 393—394; „Четириесет години КПЈ“ — зборник на секавања, кн. III, стр. 404; Јосеп Бро зТито: „Стварање е првобитна југословенска армија“, 1949 (натаму: Тито — ЈА, стр. 200); М. Апостолски: „О неким основним стратегијским концепцијата НОР-а и Револуције у Југославији“ — во зборникот „Народноослободилачки рат и Социјалистичка револуција у Југославији у завршној етапи Другог светског рата, Београд, 1978“.

ката партија на Југославија. Според тоа, целите на НОВ и револуцијата, како и нивното реализирање, односно резултатите, треба да се бараат во долгогодишната политика на Комунистичката партија на Југославија. Голема среќа е, но едновремено тоа е и скапоцено искуство што политиката на Партијата и во НОВ и револуцијата продолжи да ја реализира истото лице кое и дотогаш стоеше на чело на Партијата и ја креираше во нив стратегијата и тактиката — генералниот секретар на КПЈ Јосеп Броз Тито. Тоа е предност која овозможуваше водење на доследна политика и која обезбеди координираност меѓу воените и политички концепции, предност која доаѓа до израз кога е во прашање силна личност како што е другарот Тито. Другарот Тито, како генерален секретар на Партијата, едновременно стана и Врховен командант на НОВ и ПОЈ, а во текот на војната да ја води и политиката на конституирањето на нова Југославија, а во повоениот период — изградбата на социјалистичка самоуправна заедница СФРЈ.

Кога се анализира текот на развојот на НОВ и револуцијата, можеме да забележиме посебно значјно искуство, а, имено, дека другарот Тито, како и ЦК на Комунистичката партија на Југославија, извонредно солидно ги познаваа: силите на противниците и на сојузниците, како и сопствените сили. Имено, без солидно познавање на овие компоненти не може да се објасни судбоносната одлука на Централниот комитет на КПЈ од 4 јули 1941 година да се иде на вооружено востание во моментот кога цела Европа беше покорена, кога германските нацистички сили длабоко напредуваа на територијата на Советскиот Сојуз, и кога на Далечниот Исток третиот член на Оската Јапонија, исто така, бележеше значајни воени успеси. Да ги поведе народите на востание во таква ситуација можеше единствено другарот Тито, кој солидно го познаваше општествено-политичкиот систем и на италијанскиот фашизам и на германскиот нацизам, но едновремено и расположението на народите и народностите на Југославија, како и општествено-политичкиот систем на советските народи, систем кој се базираше врз полна поддршка на народот. Тито ги познаваше и економските потенцијали на војувачките страни, што му овозможуваше да ја согледа можноста за водење на долготрајна војна но едновремено визионерски да го согледа и исходот на војната².

²) „Пета конференција КПЈ“, Комунист, том I, бр. 1. 1946., ИАКПЈ, 106—108; том VII, док. 4, 3. 17—19, док. 10, 11 стр. 36, док. 28 3. 69; „Зборник докумената и података о народноослободитачком рату југословенских народа“, издание: Војно-историјски институт ЈНА (натаму: Зборник), том I — „Проглас ЦК КПЈ од 12. VII. 1941“, стр. 20, том II — „Задатак народноослободитачких партизанских одреда“, стр. 11; „Статут пролетерских НО бригада“, стр. 135, том VII, књ. 1 д. 10, стр. 21—33; Јосеп Броз Тито: „Борба за ослобођење Југославије (1941—1945). (натаму: Тито: ОЈ. 7)“ — „Култура“, 1947, стр. 10, 90, 210, 235, „Тито—ЈА“, стр. 41, 72, 206, 223, 224.

Јосип Броз Тито креираше стратегија и тактика на воен план, но мораме да истакнеме дека е мошне тешко таа да се одвои од стратегијата што ја креираше на политички и на државен план — таа е единствена и во одредени етапи предност добива политичката, државната или воената компонента, зависно од реалната ситуација. Ваквиот однос произлегува од фактот што Јосип Броз Тито, во својство на генерален секретар на КПЈ, е организатор на ослободителната борба против германските, италијанските, унгарските и бугарските окупатори, но едновремено е организатор и на револуцијата на народите и народностите на Југославија — за промена на општествено-политичкиот систем. Обединувајќи ги овие две компоненти, Јосип Броз Тито борбата на народите и народностите на Југославија ја издигна, и по форма и по содржина, во народноослободителна војна и револуција. Со искусна способност ги разоткри историските стремежи на народите и народностите на Југославија за слобода, за демократски односи, како и стремежите на народите на Балканот дека за обезбедувањето на нивната егзистенција и слободен развиток се нужни меѓусебна слога и неминовна потреба сами да ја решаваат својата судбина, да престанат да бидат орудије на големите империјалистички сили на Европа, па и на целиот свет³. Едновремено, проучувајќи го историското минато на нашите народи, Тито се убеди во нивната упорност, издржливост, херојство и готовност да се борат за слободата и за своите права воопшто⁴. И, како што е

³) Големите европски сили, посебно во XIX и XX век, настојувала, за сметка на Отоманската империја, да стекнат доминација на Балканот. За таа цел, со разни политички комбинации настојувала да ги искористат востанјата на народите на Балканот за ослободување од отоманската власт, а подоцна ги искористувала империјалистичките стремежи на буржоазијата на балканските држави и ги вовлекоа во меѓусебни војни: Првата и Втората балканска војна (1912—1913), Првата и Втората светска војна (1914—1918; 1941—1945).

⁴) Во историјата се познати востанијата и отпорот на југословенските народи и народности против поробувачите (Австроунгарија, Отоманската империја и др.) за извојување на националната и социјалната слобода. Ке споменеме само некои: а) во Словенија: Селската buna во 1635 г. (пред тоа повеќе селски бунџи), потоа, акциите на генералот Мајстер Гудолф во 1918 година, во Штаерска и Корупшка и др.; б) во Хрватска: покрај поголем број бунџи во одделни краишта посебно ја истакнуваме Селската buna на Матија Губец во 1573 г.; в) во Србија: Првото (1804—1813) и Второто (1815) српско востание, војната на Србија од 1876—78, Србија во Првата светска војна (1914—1918); г) борбите на прногорскиот народ за извојување и зачување на слободата; д) во Босна и Херцеговина ке го споменеме само востанието во 1875 г.; е) во Македонија: востанието во 1876, 1878, 1903, како и учеството во Првата балканска војна; е) албанската народност од 1880 (Призренска лига) до балканските војни од 1912—1913 учествува во разни побунџи за ослободување.

Покрај ова, учеството на доброволци од сите народи и народности на Југославија во составот на Првата југословенска дивизија и други единици на српската војска на Солунскиот фронт.

познато под Титовото раководство Партијата успеа народите и народностите на Југославија да ги обедини во заедничка борба против окупаторите и нивните домашни соработници.

Комунистичката партија на Југославија во новонастанатите услови во 1941 година, како извонредно тешки, под раководството на Тито ја продолжи својата револуционерна активност на целата територија на Југославија, независно што нејзината територија беше поделена и анектирана од страна на агресорите (Германија, Италија, Унгарија и Бугарија)⁵. Едновременно организациите на КПЈ, со висока свест за одговорноста пред народите и народностите на Југославија, организирано и забрзано вршеа подготовки на Партијата и на работничката класа, како и на целиот народ, за дигање на народите и народностите на Југославија на востание⁶.

Германската агресија врз Советскиот Сојуз, комунистите, Партијата како целина, работничката класа и прогресивните луѓе во Југославија ја оценија како созревање на условите за востание. Другарот Тито, ЦК на КПЈ, како и сите партиски организации, дојдоа до единствен заклучок дека со војната меѓу нацистичка Германија и Советскиот Сојуз се создадени објективни услови за вооружено востание на народите и народностите на Југославија против окупаторите⁷.

II

Другарот Тито ја изградуваше Партијата да биде носител на револуцијата, која, во ситуацијата во која се наоѓаа народите на Југославија, можеше да се реализира единствено со вооружено востание. Тргувајќи од оваа реална поставка, членството на Комунистичката партија мораше да се оспособи во одредена ситуација да биде авангарда за реализирање на целите на работничката класа единствено со тоа — и за потполно ослободување на сите народи и народности на Југос-

---

⁵) По германско-италијанската агресија во 1941 година, Кралството Југославија е разбиено, нејзината територија распарчена така што: а) Словенија ја окупираа Германија и Италија; б) Хрватска од дел на територијата создадена е „Независна држава Хрватска“ (НДХ), под власта на Павелиќ; Далмација и Хрватското Приморје ги окупира Италија; в) Босна и Херцеговина: еден дел влезе во составот на НДХ, друг дел окупираа Италијаните; г) Црна Гора ја окупираа Италијаните; д) Србија: еден дел потпадна под германска окупација, со одделна управа под генералот Недик, југоисточниот дел од Србија го окупира Бугарија; е) поголем дел на Македонија окупира Бугарија, а помалиот западен дел го окупира Италија — под форма проширување на Албанија.

⁶) ИА КПЈ, том II, стр. 216, 226, 246, 266—267, 385. Голем број штрајкови, како и настаните од 27. III. 1941 г. под раководството на КПЈ, без докази дека народите и народностите на Југославија беа подготвени да тргнат во бој против фашистичките агресори.

⁷) ИА КПЈ, том VII, док. 7, стр. 28—29.

лавија. Затоа, ЦК на КПЈ и другарот Тито, како што истакнавме, на овој првокласен стратегиски проблем му посветија посебно внимание. Благодарейќи на ваквото гледање и на активната работа, посебно на другарот Тито, можеме да констатираме дека КПЈ во 1941 година влезе, иако релативно малубројна, со извонредно изградени кадри, со изградена доктрина на единство на мислите и единство на дејствата. Тие кадри, во сите прилики, независно од посебно тешките врски на извесни периферни региони на Југославија со Централниот комитет, односно во Врховниот штаб, развива револуционерна активност во духот на основните стратегиски концепции на Партијата и на другарот Тито⁸.

Дисциплината, свесна и со разбирање, или, со други зборови, самодисциплината, беше од максимално совршенство присутна кај сите комунисти, а тоа се пренесуваше и на единиците и на сите органи на борбата. Инаку, тешко ќе се создадеше таква армија и таков воено-политички кадар каков што имавме во текот на НОВ и револуцијата, извонредно смел и храбар и предан на револуцијата, со креаторски пристап во извршувањето на добиените задачи⁹.

Паралелно со изградбата на кадри, другарот Тито и Партијата во текот на НОВ и револуцијата упорно работеа врз изградбата на штабови што се одликуваа со способност постојано да истражуваат нови решенија. Искуството на НОВ и револуцијата укажува дека штабовите на НОВ и ПОЈ не робуваа на шаблоните на војувањето и затоа во низа документи окупаторите се чудат како војуваат партизаните — „спротивно“ на сите воени правила¹⁰. Точно така им изгледаше на окупаторите кои се држеа за шаблоните на фронталното војување, додека другарот Тито градеше и спроведуваше стратегија и тактика на револуција.

---

⁸) Оспособеноста на кадарот да ги поведе масите во борбата против окупаторот се манифестираше уште во 1941 година. Така, во 1941 година кадрите во одделни краишта остануваат без цврста врска со ЦК КПЈ, па сепак работата врз подготовките за востание и го подигаат на целата територија на Југославија. Исто така, во текот на НОВ и револуцијата одделни краишта на територијата на Југославија се најдоа повеќе пати без директни врски со ЦК на КПЈ, меѓутоа во сите реони се развиваше востанието, организирано и во сообразност со стратегиските концепции на Врховниот командант и генерален секретар на КПЈ Тито — ЈА, стр. 30, 38; Зборник, том II/I, стр. 14—17.

⁹) Тито — ЈА, стр. 30—38.

¹⁰) Зборник, том I, стр. 11—14, 52—54, 72—75. Том II, 14—17. Мислат на другарот Тито дека „партизанските борби мораат упорно да се претвораат во општонародно востание на сите народи на Југославија“ (Зборник, том II, кн. XI, стр. 17) е реализирана во потполност, што особено се манифестираше во завршните операции за ослободување („Завршне операции за ослободување Југославије 1944—1945“, Београд 1957.).

НОВ и револуцијата, поправо вооружените и политичките борби на народите и народностите на Југославија, гледано во целина, се одликуваат со тоа што се напуштени не само фронталните борби, туку и класичните форми на другите револуции, особено на оние од XIX век. Така, на пример, порано се сметаше дека револуциите треба да отпочнат со демонстрации и да се дојде до борба по градовите и на барикадите. Востанието и револуцијата на народите и народностите на Југославија непочнаа со демонстрации, туку со вооружена борба надвор од градовите, а во градовите се развиваа: жива политичка активност, диверзантски акции, саботажи и сл. Познато е дека директивата на другарот Тито за почетни борби беше тие да отпочнат со мали групи и мали акции, придржувајќи се кон марксистичкиот принцип дека перманентно треба да има успешни акции за да се држи моралот на народот на висина. Искуството од 1941 година зборува дека таа фаза во некои краишта бргу беше надрасната. „Ужичката република“, а набргу и „Дурмиторската република“¹¹, наметнаа создавање на први покрупни формации, групирања на партизанските одреди, па се дојде до создавање на воени единици веќе кон крајот на 1941 година. Ова заслужува посебни истражувања, меѓутоа, можеме да констатираме дека стратегијата и тактиката на другарот Тито, креирани за НОВ и револуцијата, ги отфрлија сите класични форми и на револуциите и на класичните војни.

III

Со доаѓањето на чело на КПЈ, Тито вложи максимални напори Партијата да биде монолитна. Потполната увереност на другарот Тито дека Партијата успеа до почетокот на востанието во 1941 година да реализира една од основните стратегиски концепции за водењето на востанието, имено, идеолошко-политички и психолошки да ги подготви партиските организации и работничката класа, како и шроките маси на народите и народностите на Југославија за претстојните настани, овозможува, неполни три месеци по пропаста и окупацијата на стара Југославија, ЦК на КПЈ да ја донесе судбоносната одлука за вооружено востание на народите и народностите на Југославија¹². На материјалните подготовки на народите и народностите

¹¹) „Ужичката република“ — слободна територија во западна Србија во 1941 г. — назив добиен од народот, а „Дурмиторска република“ е уставно име за слободната територија во Црна Гора од 1941—1942 (поширок реон на Дурмитор).

Ослободилачки рат народа Југославије 1941—1945, прва књига, стр. 53—59, 109—120, 163—166, 184—193, 205—211.

¹²) Одлуката за вооружено востание е донесена на 4 јули 1941 година, а неколку дена потоа следеа прогласите на ЦК на КПЈ од 12. и 25. VII 1941 г. и др. — Зборник, том I, кн. 1, стр 18—21, 22—26.

на Југославија за војна, односно за вооружено востание, како важен стратегиски принцип, другарот Тито и Партијата, исто така, им посветија реално внимание. Меѓутоа, реалните материјални можности на овој план беа минимални, па народот беше поведен на востание со тие количини и видови оружје и други материјални средства со кои самиот народ располагаше, кој, поради постојаните немири и познатите балкански прилики, во границите на можностите, чуваше оружје за одбрана, но тоа не беше доволно. Снабдувањето со оружје и со друга воена опрема другарот Тито го решаваше на оригинален начин — со борба против окупаторот да се дојде до оружје — од самиот окупатор¹³.

Под раководството на другарот Тито, Партијата, во периодот до германскиот напад на Југославија, реално ја согледа опасноста од фашистичката агресија и на таа опасност повеќе пати укажуваше и едновремено изгради јасни цели за борбата на работничката класа и на подјармените маси, како и на сите народи и народности на Југославија. На почетокот од Втората светска војна, укажувајќи на опасноста од фашистичката агресија, Јосип Броз Тито ги определуваше и целите на Партијата за одбрана на слободата и независноста на народите и народностите на Југославија¹⁴. Меѓутоа, по разбивањето на стара Југославија, Тито, како генерален секретар на КПЈ, поставува нови цели пред Партијата — подготвување на народите и народностите на Југославија за борба против окупаторите. Од тој момент, па сè до крајот на војната другарот Тито сè појасно ги истакнуваше целите на НОВ и револуцијата¹⁵, но едновремено, со перманентна активност, постепено и ги реализираше поставените цели. Прецизното определување на целите на востанието, односно во следните етапи целите на НОВ и револуцијата, беше еден од условите за покренување на масите на востание, односно за мобилизација на широките маси на народите и народностите на Југославија за нивно вклучување

¹³ Востанието отпочна со вооружувањето со кое народот располагаше и со она што партиските организации го собраа за време на капитулацијата на војската на кралството Југославија. Во текот на војната, тој проблем Тито го решаваше: со борба против окупаторот да се дојде до оружје и до друга воена опрема. Потоа, со вешта политика на другарот Тито, воспоставувајќи сојузништво со антихитлеровската коалиција, добиено е извесна, релативно помала количина на оружје, муниција и опрема и од Сојузниците. (Тито — ЈА, стр. 178, Зборник, том I, стр. 48, том II/1, стр. 12 и др.)

¹⁴ ИА-КПЈ, том II „Задаци партије у борби против империјалистичког рата“ стр. 243, 244, 246; „Пета конференција КПЈ“, Коммунист бр. 1, 1946., стр. 106—108; ЈА-КПЈ, том VII, Проглас ЦК КПЈ од 15. IV. 1941., стр. 13—14.

¹⁵ Тито — ЈА, стр. 47, 72, 206, 223, 224; Тито ОЈ, 7, стр. 11, 90, 201, 235. ИА-КПЈ, том VII, стр. 17—19, 28, 36, 69; Зборник, том I, стр. 12—16, 20, 25, том II, стр. 11, 20, 21, 135, том VII, кн. 1, стр. 29—33, 67, 99, 110—111.

во НОВ и револуцијата. Реалните цели на востанието и отворањето на перспективата и положбата на сите народи и народности по ослободувањето во новата заедница беа основни фактори да се кренат на востание и да истраат во така суровата и тешка борба на војната каква што беше во Југославија. Ако се анализираат многубројните документи на ЦК на КПЈ и на Врховниот штаб на НОВ и ПОЈ, како и на сите партиски и воени тела, може да се констатира дека стратегиските цели на востанието во потполност одговараа на вековните стремежи на сите народи и народности на Југославија¹⁶.

Протерувањето на окупаторот беше јасна цел, но едновременно, во првите документи на Партијата, се зборува и за создавање на нова рамноправна заедница на народите и народностите на Југославија¹⁷. Нвистина, не се зборуваше какво име ќе носи таа заедница, но перманентно се подвлекуваше за нејзиниот карактер, а имено, дека во неа сите народи и народности ќе бидат рамноправни. Ова беше мошне значаен фактор во покренувањето на сите народи и народности на востание, со оглед на нерамноправноста и подјарменоста на народите и народностите во стара, односно кралството Југославија¹⁸. Рамноправната заедница, на теоретски план пред и во текот на НОВ и револуцијата, Партијата и другарот Тито ја разработуваа како демократска заедница на рамноправни народи со право на определување на отцепување. Познавајќи ги овие гледања на КПЈ, секој народ и народност и секој поединец постепено, пред и во текот на војната и револуцијата, се убедија дека таа рамноправна заедница ќе ги обезбеди сите права на секој народ и на секоја народност во Југославија. Со ова едновременно се отворија и перспективите за идните решенија на општествено-политичкиот систем на таа нова заедница¹⁹.

Во разрешувањето на проблемот ќе се формулираат поставените цели на востанието, за да се види перспективата на

---

¹⁶) Исто. Покрај ова, треба да се истакне дека народите и народностите на Југославија воделе многубројни борби за својот опстанок (види ја заб. 4.).

¹⁷) Карактерот на новата заедница на рамноправни народи и народности на Југославија е изнесен во првите прогласи на ЦК на КПЈ за повик на востание (Зборник, том I, проглас од 12. VII 1941, стр. 22—26). Одауките на Второто заседание на АВНОЈ во Јајце и на државно-правен план ја потврдија рамноправноста на народите и народностите на Југославија („Друга заседање АВНОЈА“).

¹⁸) ИА-КПЈ, том II, „Положај у земљи...“ стр. 380—387; Комунист, бр. 1, 1946, стр. 106—108;

„Прво и Друго заседање АВНОЈ-а“, Београд, по стенографски белешки и други извори, собрал и средил Слободан Нешовиќ, општа редакција: Моша Пијаде (натаму: АВНОЈ), стр. 27—30, 39, 50—52, Револуција, стр. 53—59.

¹⁹) Одауките на Второто заседание во Јајце на 29. XI 1943 г. тоа го потврдија (АВНОЈ, стр. 219—223, 227—228).

секој народ и народност, кое беше важен стратегиски проблем, претставуваше мошне значајно искуство на Титовата стратегија за НОВ и револуцијата на народите и народностите на Југославија. Не ќе можеа да бидат мобилизирани сите народи и народности онака како што тоа успеа во НОВ и револуцијата ако не беа мошне јасно поставени целите на НОВ и револуцијата. Само да се потсетиме како изгледаше таа масовна мобилизација на народите и народностите на Југославија. За ослободувањето на земјата тие создадоа армија од околу 850.000 борци. Кон овој број треба да се додаде дека во текот на војната загинаа скоро 380.000 борци, кои животот го изгубија во вооружени судири како припадници на вооружени формации. Кога сето тоа ќе се собере, произлегува дека армијата на Југославија во текот на војната нарасна на повеќе од 1.200.000 војници²⁰. Југославија, од околу 16 милиони жители, колку што имаше кога почна војната, таква армија создаде исклучиво врз доброволна основа. Притоа, паралелно со армијата, имаше уште две стотини илјади луѓе кои својата функција ја вршеа под оружје, како што се народноослободителните одбори, Народноослободителниот фронт. Сето ова укажува на фактот дека само со јасно определени стратегиски цели на НОВ и Револуцијата може да се крене и со успех да се води вооружено востание.

IV

Партијата и другарот Тито, согледувајќи ги историските стремежи на народите на Балканот, ја согледаа и можноста Југославија, иако составена од повеќе народи и народности, да опстане и стане единствена — цел што можеше да се постигне исклучиво ако во новата заедница се решат виталните прашања на сите народи и народности. На овој план, улогата на другарот Тито, стоејќи на чело на Партијата, е голема. Народите и народностите во стара Југославија беа разединети, а некои и национално подјармени — непризнати²¹. Окупаторите уште и физички ги поделија. Да не повторуваме како Југославија беше поделена со окупацијата, тоа е добро познато. Меѓутоа, не само што Југославија беше физички поделена, туку окупаторите разгоруваа и омраза меѓу народите и народностите²². Партијата продолжи со својата политика во врска со создавањето на единство на народите и народностите, укажувајќи им на сите народи дека непријателот е единствен, дека фашизмот е заеднички непријател на сите народи, дека фашизмот треба да

²⁰ Војна енциклопедија 6, Београд, 1964., стр. 124; „Завршне операције за ослобођење Југославије 1944—1945.“, Београд, 1957, стр. 474—480; „Das ende auf dem Balkan“ Сиги Франкфурт, 1970, стр. 140—147.

²¹ ИА-КПЈ, том II, стр. 225—227, 250—252, 337—340, 385.

²² ИА-КПЈ, том I, књ. 1, „Борба“, стр. 12—13, 15—15, 28—29, 46—47, 69—71, 78—79, 89—91, 122, 191, 235 и многу други документи.

се уништи и како идеологија и како физичка сила. Тоа беше значаен стратегиски принцип. Меѓутоа, за да може ова да се реализира, Партијата мораше да изгради јасен марксистички став по националното прашање. Другрот Тито, подготвувајќи се за револуција, сфати дека решението на националното прашање е примарен стратегиски проблем. Нема потреба во оваа прилика да истакнуваме дека ставот на Партијата по националното прашање и во врска со неговото решавање беше мошне јасен уште пред војната²³. Другарот Тито на тој проблем мошне сериозно му пристапи веднаш штом дојде на чело на Партијата. Тој на овој план набргу ги реализира одлуките од 1934 година за создавање на национални партии. Веќе во 1937 година се организирани словенечката и Хрватската КП, а се размислуваше за создавање на национални партии и на другите народи во земјата, па во текот на војната, во 1943 година, оформена е Комунистичката партија на Македонија²⁴, при крајот од војната и непосредно по свршувањето на војната се формирани сите денешни комунистички партии на републиките, кои што влегуваат во Сојузот на комунистите на Југославија.

Така, врз база на јасните цели на НОВ и револуцијата, врз база на полна рамноправност на сите народи и народности на Југославија, како и врз база на перспективите што беа отворени за сите народи и народности, беше остварено нивното единство во Народноослободителниот фронт, во Антифашистичкиот фронт на жените и во Обединетиот сојуз на антифашистичката младина на Југославија. Во овие општествено-политички организации организирано беа опфатени сите патриотски, напредни, конструктивни сили, сите коишто сакаа да војнуваат против оккупаторите, коишто пожелуваа слобода на својот народ и на себеси²⁵. Со реализирањето на единството на народите и народностите на Југославија, извршена е диференцијација на силите, а едновремено се спречени крупните

²³ ИА-КПЈ, Резолуција V конгреса Коминтерне, том II, стр. 420-421, „Национална политика КПЈ“, стр. 533.

²⁴ Делегатот на ЦК на КПЈ Светозар Вукмановиќ — Темпо. во името на ЦК на КПЈ, донесе одлука за преаснување на партизанската организација во Комунистичка партија на Македонија во март 1943 г., а првиот состанок е одржан во Тетово на 19. III 1943 г. Записникот од овој состанок досега не е пронајден. Зачуван е записникот од вториот состанок на ЦК на КПЈ и др. („Извори за ослободителната војна и револуција во Македонија 1941—1945“), Скопје, 1966, том I, кн. 2 стр. 120—125.

²⁵ Покрај активноста на КПЈ на планот на создавањето на НОФ во периодот пред 1941 година, со повикот за востание ЦК на КПЈ ги постави темелите на НОФ, АФЖ и УСАОЈ (Зборник, том I, Проглас од 25. VIII 1941, стр. 25; Проглас од 22. VI 1941, стр. 12, том II/1, стр. 20—21. Во текот на војната издадени се многу документи за активноста во врска со организирањето на НОФ, АФЖ и УСАОЈ.

последници на граѓанската војна — она кон што окупаторите се стремее и кон што окупаторите секогаш ќе се стремат, па и евентуалните нови агресори.

V

Решавањето на основните принципи на воената организација која ќе одговара на условите во кои почнува вооружената борба, со сите можности брзо и ефикасно да се прилагодува кон новите ситуации, претставува исклучително големо дело на другарот Тито. Другарот Тито, со големо познавање на ситуацијата во Југославија, како и со извонредното познавање на условите за успешен развој на револуцијата, при повикувањето на народите и народностите на вооружено востание едновременно создаде единствено раководство, создаден е Главен штаб, кој подоцна прерасна во Врховен штаб на НОВ и ПОЈ — единствен за цела Југославија.

Меѓутоа, ЦК на КПЈ и другарот Тито, создавајќи го Врховниот штаб на Југославија, паралелно пристапија кон создавање и на главни штабови за сите денешни социјалистички републики и покраини²⁶. Ова е голема далековидна организациона способност на другарот Тито, бидејќи со создавањето на главните штабови се доби таква воена организација која ја опфати целата територија на Југославија. Секако дека создавањето на главните штабови не беше само проблем на раководење со воените операции. Тоа едновременно зборува за проблемот на револуцијата, со што дел од одговорноста се пренесува од ЦК на КПЈ и Врховниот штаб и на централните, односно покраинските, комитети, како и на главните штабови и на партиските раководства. Ваквата организација на главните штабови, кои имаа национално и покраинско обележје, го овозможуваше и олеснуваше системското и организираното вклучување во востанието на сите народи и народности на Југославија и едновремено раководењето со вооружените борби, додека Партијата беше и остана политички и идеен организатор и раководител на востанието, односно НОВ и револуцијата.

Во оваа прилика нужно е да се нагласи дека во создавањето на главните штабови треба да се гледа и перспективното државно уредување на Југославија, бидејќи, како што истакнавме, главни штабови беа создадени за сите денешни социјалистички републики и автономни покраини. Сето ова укажува дека уште на почетокот на востанието се создаваа претпостав-

²⁶) Покрај Врховниот штаб, формирани се главни штабови за: Србија, Хрватска, Босна и Херцеговина, Словенија, Македонија, Црна Гора, Косово („Ослободилачки рат народа Југославије 1941—1945“), Београд, 1957., књ. 1, стр. 52, 71, 76, 91, 102, 163, 490; Зборник, том I, стр. 240, том III/1, стр. 128, том IV/1, стр. 35, 178, 234, 410, том V/1, стр. 29, 41, 56, том VI/2, стр. 22, том VII/1, стр. 41.

ки, се отвораа перспективи и се укажуваше на идното уредување на нова Југославија. Со создавањето овие главни штабови, и организациски беше загарантирана реализацијата на поставените цели на вооруженото востание на сите народи и народности на Југославија.

Од посебно значење е тоа што другарот Тито, уште во првите денови на востанието, непосредно по загубата на слободната територија „Ужичка република“, го отвори процесот за создавање на армија, процес кој почнува со создавањето на Првата пролетерска бригада²⁷. Со создавањето на Првата пролетерска бригада, другарот Тито едновременно укажа и на карактерот на таа народна армија: дека таа армија што се создава претставува нова револуционерна армија, која произлегува од оние слоеви коишто се идеолошки носители на востанието²⁸. Треба да истакнеме дека, при формирањето и предавањето на знамето на првите бригади, другарот Тито мошне прецизно и јасно ги утврдуваше целите на армијата што се создава, посебно нагласувајќи дека нејзината цел е ширењето на братството и единството на народите и народностите на Југославија²⁹. При предавањето на знамето на Првата пролетерска бригада, другарот Тито со голема визија истакнува: „Овие наши бригади, што израснаа од мали партизански одреди, што пораснаа во дивизии, утре ќе прераснат во корпуси и армии, бидејќи тие се јатка од која нашиот народ кове своја армија за да му создаде вистинска слобода и посреќна иднина“³⁰.

Со отворањето на овој процес, другарот Тито изразува големо познавање на суштината на револуцијата, имено дека со партизански групи и одреди, без силна револуционерна армија, тешко може да се извојува слобода, а уште потешко да се зачува извојуваната слобода и независноста на земјата. Другарот Тито мошне добро знаеше, а веќе во текот на војната и на дело чувствуваше дека по војната ќе биде сериозен проблем да се стабилизира и зачува она што е извојувано во текот на Народноослободителната војна и револуцијата. Нова социјалистичка самоуправна Југославија, како што е познато, во повоениот период издржа повеќе притисоци, како, на пример, притисокот на западните сојузници во 1946 година, потоа притисокот на Информбирото во 1948 година, па во 1953 година трстјанското прашање и низа други притисоци. Опстанокот на Југославија, под такви притисоци на кои беше изложена, ќе беше доведен во прашање ако не постоеше солидно организи-

²⁷ Првата пролетерска бригада формирана е во Рудо (Босна) на 22. XII 1941 г. (Зборник, том II, стр. 113—116; Тито-ЈА, стр. 83, 84—88, 89—90).

²⁸ Тито-ЈА, стр. 52—54, 84—88, 105—106, 160, 165, 175—178, 190—191, 206.

²⁹ ТИТО-ЈА, стр. 160, 223—224.

³⁰ Тито-ЈА, стр. 191.

рана армија и народ готов, под раководството на другарот Тито, да ги штити извојуваните придобивки на револуцијата. Создадена е армија кој аимаше полна доверба и полна поддршка на сите народи и народности на Југославија.

VI

Сојузништвото претставува крупен стратегиски проблем на сите војни откако тие постојат. Меѓутоа, во НОВ и револуцијата тоа едновременно беше и проблем на интернационализмот што другарот Тито особено го развиваше, сфаќајќи дека интернационализмот е комунистички долг и дека марксистичкиот повик „Пролетери од сите земји, обединете се!“ треба да стане стварност.

КПЈ, посебно другарот Тито, ширеа и развиваа интернационализам и настојуваша на тој план во борбата против фашизмот да се развие соработката со соседните народи. ЦК на КПЈ и другарот Тито, во голем број прогласи, документи, писма и сл., инсистираа да се развие соработка со движењата на отпорот на соседните народи и сведоци сме дека на тој план многу се направи. На политички и на воен план се разви извонредна соработка со народноослободителната војна на Албанија, така што се забележани поголем број заеднички воени операции и акции, покрај тесната партиска и политичка соработка³¹.

Со движењето на отпорот во Грција, исто така, беше воспоставена релативно добра соработка на политички и на воен план³². Навистина, на воениот план помалку, поради сфаќањата на тогашното раководство на движењето на отпорот дека не треба да се водат воени операции, туку дека за тоа треба да се чека погоден момент, кој не се дочека.

Со бугарското движење на отпорот, независно од тешкотиите што ги создаваше Бугарската комунистичка партија, се развиваше соработка. Поточно, во 1943 и 1944 година од страна на НОВ и ПОЈ му беше укажана голема помош на движењето на отпорот на бугарскиот народ. Така, првите бугарски партизански единици се создадени на територијата на Југославија — во Црна Трава и на планината Кожуф. На територијата на Југославија формирани се: Трнскиот партизански одред, потоа Баталјонот „Христо Ботев“, па и I и II софиска бригада, бригадата „Георги Димитров“ и многу други единици формирани од бугарски заробени војници, како и од патриоти-доброволци

³¹) ИА КПЈ, „Борба“, том I, стр. 42, 45, 85. „О сарадња НОВ и Револуције народа и народности Југославије са ослободилачким покретима суседних народа“; поопширно: Михајло Апостолски „Сотрудишество балканских народа в борбе против фашистичкой агрессии во время Второй мировой войны“. Софија, 1970 г., „Интернационализам на Балкану у другом светском рату“ во зборникот: „Снаге и путеви рата и мира“, Загреб, 1978., стр. 215—230.

³²) Исто.

кои од Бугарија преминуваа на слободната територија на Југославија. Едновременно со ова — во летото на 1944 година — на територијата на јужна Србија и на Македонија бугарските партизански и воени единици, што дејствуваа на приграничниот појас, Главниот штаб на Македонија ги снабдуваше со оружје, муниција, храна и др. Практично, слободната територија во јужна Србија и во Македонија во текот на 1944 година претставуваше оперативна база за бугарските партизански единици, што тие ја користеа за одмор и од која тргнуваа во акции и по акциите се враќаа назад³³. Оваа соработка во завршните операции за ослободувањето на Југославија добива повисок степен. По навлегувањето на Црвената армија во Бугарија и по воспоставувањето на власта на „Отечествениот фронт“ (ОФ) во Бугарија, доаѓа до соработка, утврдена на 5 октомври 1944 година во Крајова. Другарот Тито тогаш ѝ овозможи на бугарската Отечествена фронтуска армија да може да земе учество во борбата против Германците на територијата на Југославија³⁴.

Другарот Тито потполно ја сфати бугарската делегација, која на 5. X. 1944 година ја прими во Крајова, дека тоа е единствена шанса да се измие, како што изјавуваа бугарските раководители, срамното петно од образот на бугарскиот народ што му го нанесоа великобугарските режими³⁵. Другарот Тито знаеше дека во таа ситуација помошта на Отечествено — фронтовската бугарска армија, која беше во создавање, не им беше потребна на народите на Југославија, знаеше дека тие единици не можат да дадат никаква сериозна помош во ослободувањето на Југославија, пред сè што во новата бугарска Отечествено — фронтуска армија, со незначителни промени, беше задржан воениот кадар на старата, царската бугарска армија, па дури и доби поголеми функции³⁶. Меѓутоа, другарот Тито, оценувајќи ја потребата за зближување на народите на Балканот, настојуваше да се надминат нетрпеливостите развивани со империјалистичките погледи на буржоазијата на Балканот, и преминуваше преку многу неугодности само за да се развива интернационализмот на Балканот.

³³) Исто.

³⁴) Поопширно: Слободан Нешовиќ: „Југославија-Бугарска ратно време“, Београд, 1978.

Михајло Апостолски: „Завршне операции за ослобовање Македоније“ Београд, 1953.

³⁵) Говор на Врховниот командант на вооружените сили на СФРЈ маршалот на Југославија Јосип Броз Тито по повод промовирањето за доктор на воените науки, Белград, 1976.

³⁶) При создавањето на Отечествено-фронтовската бугарска армија, со мал исклучок, задржан е воениот старешински кадар на царската бугарска армија, а некои офицери, иако се истакнале со злосторства како окупатори во Југославија и во Грција, беа унапредени во повисоки чинови и добија мошне високи функции во таа армија, како на пример, генералот Сираков, генералот Маринов и др.

Другарот Тито и КПЈ во целина, развивајќи интернационализам меѓу народите на Балканот, оставаја длабоки траги, независно од денешната политика на бугарското раководство. Да се овозможи на територијата на Југославија да се создаваат бугарски партизански единици, кога добар дел од нејзината територија беше под сурова окупација на царската бугарска власт и војската, потоа да се овозможи на Отечествено-фронтвската бугарска армија да војува на територијата на Југославија и едновремено народот политички да се подготви да ги прими тоа е голем успех на планот на интернационализмот. Народите на Југославија ги прифатија отечествено-фронтвските бугарски единици кога едновремено создаваа бугарски партизански единици, како што ги прифатија австрискиот партизански баталјон, германскиот партизански баталјон, како и партизанските единици создадени при капитулацијата на Италија и други. Да се прифатат сите тие единици како борци против окупаторот, тоа е голем успех на планот на интернационализмот, тоа е дело на другарот Тито што можеа да го реализираат единствено народите и народностите на Југославија, кои беа идејно-политички на висина и имаа голема доверба во Партијата и во другарот Тито.

Мошне значаен стратегиски проблем на планот на сојузниците е и активноста за вклучување на Југославија во антихитлеровската коалиција врз потполно рамноправна база. Другарот Тито со вешта политика, како и со својата извонредна стратегија, имено со создавањето на слободни територии, со комплетен развој на народната власт и со држењето на специфичен фронт во Југославија, како и со водењето на крупни воени операции, создаде такви услови што Југославија, иако окупирана, практично дејствуваше како организирана држава, бидејќи во текот на НОВ и револуцијата, разбивајќи ја окупаторската власт, ги изгради основните елементи на организирана државност (територија, народ, власт, армија и водење на операции)³⁷. Овие елементи на државноста создадени во текот на Народноослободителната војна и револуцијата укажуваат на самостојната политика што Партијата и другарот Тито ги водеа и во издигнувањето на Народноослободителната војна и револуцијата на таков степен што станаа значаен фактор во развојот на воените операции во Втората светска војна, а со тоа едновремено и значаен политички фактор што и обезбеди сојузниците да ја прифатат Југославија како потполно рамноправен член на антихитлеровската коалиција. Во оваа прилика е нужно да истакнеме дека другарот Тито, водејќи

³⁷) Слободни територии постоеја во текот на целата војна („Историјски атлас ослободилачког рата народа Југославије 1941—1945“, Војноисторијски институт, Београд, 1952., карти: 7, 15, 22, 26, 31, 35 и др. Во овој атлас прикажани се и повеќе офанзивни во НОВ и ПОЈ ширум Југославија.

принципиелна политика, успеа да ѝ обезбеди на Југославија рамноправен статус на сојузник во антихитлеровата коалиција што им овозможи полна слобода на народите и народностите на Југославија во изградбата на својот општествено-политички систем, а со тоа го исклучи секаквото мешање од страна.

VII

Основен принцип во стратегијата на НОВ и револуцијата на другарот Тито беше и остана и во повоената политика³⁸ потпирањето врз сопствените сили. Кога зборваме за потпирањето врз сопствените сили, тоа треба да се сфати во поширока смисла — потпирање врз силите на сите народи и народности на Југославија. Овој принцип него исклучува добивањето на сојузници, туку, обратно, сојузници врз рамноправна база можат да се добијат само ако се развиваат и јакнат сопствените сили, ако се тие единствени и солидно организирани. Ова е едновременно и примарен услов за независност, зачувување на суверенитетот и за слободата на народот сам да одлучува за својот развој, за својот општествено-политички систем.

VIII

Создавањето слободни територии во окупирана Југославија во текот на НОВ и револуцијата е мошне значајна компонента на стратегијата и тактиката на другарот Тито, гледано и од аспект на сегашната концепција на општонародната одбрана.

Слободните територии создавани во текот на НОВ и револуцијата беа крупен фактор за пошироко разгорување на вооружените борби и на револуцијата. Тие едновременно го олеснуваа создавањето на специфичен фронт без крупни форми на фронтови. Другарот Тито перманентно подвлекуваше дека кога ќе се изгуби една, веднаш треба да се создава друга слободна територија, како и тоа дека загубата на една слободна територија не значи дефанзива, туку, обратно, — офанзива во друга насока³⁹. Ова е мошне крупен принцип на Титовата стратегија што е поврзан за еден друг исто така мошне значаен стратигиски принципи, кој во НОВ и револуцијата имаше посебно значајно место — да се зачува живата сила. Партиските и воените раководства му посветија извонредно внимание на овој принцип — да се запази живата сила⁴⁰. Но како? Никако со застарени сфаќања: со мирување и дефанзива, туку, обратно, со вешти маневри и мошне силни оперативни, односно офанзивни акции.

³⁸) Тито-ЈА, стр. 176, 178—179, 310—311.

³⁹) „Ослободилачки рат народа Југославије 1941—1945“, Бгд. 1957., стр. 262—279, 374—418, 439—473.

Во НОВ и револуцијата на народите и народностите на Југославија секоја во основата дефанзивна операција практично е водена со силни офанзивни акции и големи маневри. Така, на пример, операциите на оперативната група на Врхсвниот штаб, како и на оперативните групи на одделни главни штабови, мошне очигледно укажуваат дека редовно се одбегнувале класични форми на одбранбени операции и, обратно, секогаш се применувало во офанзива по насоки каде што окупаторите најмалку очекувале. Такви се, на пример, битките на Неретва и Сутјеска, таков е случајот по загубата на територијата „Ужичка република“ и ред други примери.

Искуствата од раководење на другарот Тито со оперативната група на Врховниот штаб во текот на НОВ и револуцијата на народите и народностите на Југославија ни зборуваат дека е можно живата сила да се запази и во ситуации кога единиците, во оперативна смисла, беа принудени да примат и дефанзивни борби, но тоа беа привремени мерки и бргу се применуваше во офанзива. Битките на Неретва и Сутјеска, како и многу други операции изведувани во текот на НОВ и револуцијата, укажуваат дека се водени и поединачни одбранбени операции, но не со целокупна сила. Овој мошне значаен стратегиски принцип — да се зачува живата сила — е неопходно темелно да се проучува, бидејќи тоа е единствена армија која ја чуваше својата жива сила со офанзивни акции, па низ тие проучувања да се дојде до сознание како и во кои операции е реализиран тој принцип. Без поголеми анализи можеме да констатираме дека овој принцип е мошне успешно реализиран во сите операции на НОВ и револуцијата. Но не само што е зачувана живата сила туку единиците на НОВ и ПОЈ од секоја операција излегуваа бројно и квалитетно појаки. Само да споменеме како растеше живата сила на НОВ и револуцијата на народите и народностите на Југославија. Така, кон крајот на 1941 година, вооружените формации на НОВ и револуцијата бројат околу 80.000 борци, во 1942 година — околу 150.000, во 1944 година — околу 500.000, а со околу 850.000 вооружени борци ја завршија војната. Ова јасно покажува дека живата сила на НОВ и ПОЈ се калеше, се оспособуваше и перманентно растеше во многубројните сурови борби.

Ова е само дел од стратегиските проблеми што Јосип Броз Тито ги креираше и успешно ги решаваше во текот на НОВ и револуцијата.

IX

Покрај раководењето на НОВ и револуцијата на народите и народностите на Југославија во целина, другарот Тито

⁴⁰⁾ Тито-ЈА, 168, 190, 213, 215—216.

истовремено сè до ослободувањето (1945 г.) и непосредно командуваше со Оперативната група на Врховниот штаб. Оваа околност налагаше другарот Тито истовремено да ги решава и проблемите од оперативно и тактичко значење. Искуствата на другарот Тито на овој план имаат извонредно значење и тие, исто така, треба посебно да се проучуваат.

Да истакнеме само некои. Познато е дека операциите на Оперативната група на Врховниот штаб до крајот на 1944 година се водени во оперативно, а понекогаш и во тактичко опкружување, а некои единици до крајот на војната дејствуваа во такви услови. Меѓутоа, во сите тие операции, иако водени под извонредно тешки услови, како што се: големата надмоќност на окупаторските сили во луѓе, вооружување и воена техника, наспроти недоволно вооружените единици на Врховниот штаб, потоа одморните, добро нахранети единици на окупаторот наспроти постојано изморените и недоволно нахранети единици на Врховниот штаб и сл, другарот Тито не само што со вешти маневри и жестоки борби успеваше да го пробие обрачот и да ја извлече оперативната група од опкружување, туку од борбите редовно излегуваше како победник за да развие веднаш операции од големи размери. Треба да се потсетиме само на некои, на пр.: навлегувањето, или поточно маршот-маневар на групата бригади во западна Босна, потоа битката на Неретва, битката на Сутјеска, и многу други операции. Овие искуства, по примерот и упатствата на другарот Тито, се применувани во борбите на целата територија на Југославија. Меѓутоа, оперативните искуства на другарот Тито добиваат уште поголемо значење кога се знае дека во текот на Втората светска војна, и на Источниот и на Западниот фронт, се водени голем број битки и операции во опкружувањето, но посебно забележани останаа тие во кои опколените единици не успеаја да се пробијат од обрачот⁴¹, а такви се многу.

Секако, со паралелно проучување на операциите во опкружувањето на Оперативната група на Врховниот штаб со слични операции на други фронтови во Втората светска војна, како на пример, операциите на германската VI армија на генералот Паулус кај Сталинград во 1942/1943 година, или операциите на англиската армија кај Денкерк во 1940 година, потоа јашко-кишиневската операција во 1944 година и многу други, можат да се разоткријат бројни фактори коишто влијаеле

⁴¹) Буро Кладарин: „Слом 4. и 5. офанзиве“, „Култура“, Загреб, 1954; Р. Томац: „IV непријателска офанзива“, Београд, 1951; Фабјан Трго: „Четврта и Пета непријателска офанзива“, Београд, 1968. Овие битки се изразит пример во наизменичното водење на одбранбени и офанзивни операции и по упорноста, издржливоста и храброста на единиците како целина.

на нивниот исход⁴². Меѓутоа, што е за нас од посебно значење, би се согледала и креативната способност на другарот Јосип Броз Тито како непосреден командант, кој во секоја ситуација изнаоѓаше нови решенија и реагираше на својствен начин.

Потоа, значајни оперативни искуства на НОВ и револуцијата на народите и народностите на Југославија во стратегијата и тактиката на другарот Тито се подвижноста и маневарската способност на единиците на НОВ и ПОЈ, кои беа извонредно големи. Сите операции на Оперативната група на Врховниот штаб на НОВ и ПОЈ, како и операциите на единиците на главните штабови на Словенија, Хрватска, Македонија, Србија, Црна Гора и други, се одликуваат со голема подвижност, голема маневарска способност. Подвижноста и маневарската способност во прв ред се резултат на идеолошко-политичката, психичката и физичката подготвеност на боречкиот и старешинскиот кадар. На овој проблем во НОВ е посветувано посебно внимание што и овозможуваше единиците на НОВ и ПОЈ во одделни операции бргу да се најдат на друг крај од фронтот, да го пробијат фронтот на окупаторот и преку ноќ да се оддалечат толку далеку од фронтот на кој се водеа борбите што окупаторите беа принудени да вршат ново прегрупирање на силите, а тоа за окупаторот значеше загуба во време. Подвижноста на единиците на НОВ и ПОЈ беше обезбедена и со лесна формација.

Ж

На крајот, да укажеме на уште еден принцип од стратегијата на другарот Тито, кој резултира од НОВ и револуцијата на Југославија, а тоа е прашањето за хуманоста на револуцијата на народите и народностите на Југославија. Хуманоста на НОВ и револуцијата се огледа во многу фактори. Најизразит фактор, кој укажува на хуманоста, е грижата на другарот Тито за луѓето воопшто, а посебно за ранетите и болните борци. Во историјата на војните нема такви примери како што беше битката на Неретва, за да се спасат ранетите и болните. Меѓутоа, интересно е дека има голем број битки и борби од помали размери со слични цели ширум Југославија. Потоа, грижата за населението во збеговите, кои кренаа со единиците на НОВ и ПОЈ итн. На овој план посебно се истакнува санитарската грижа за населението. Така, партизанските лекари, како што народот ги нарекуваше, не беа само партизански лекари, тие едновременно беа и лекари на целото население каде што дејствуваа единиците. Вака изразената хуманост ја зајакнуваше

⁴² Како неуспешни битки за силите што беа во опкружувањето ќе ги наведеме само како пример: Сталинградска операција, Јашко-Кишињевската и др. (С. А. Салцбургт: „Други светски рат“, ЗГП „Младинска књига“, 1970., стр. 52—54, 296—299; Шасен: „Историја другог светског рата“, Београд, 1957., стр. 270—275 и др.).

борбената способност на единиците и ги поддржуваше широките маси на народот за нови напори.

Културното и просветното издигнување на партизанските и воените формации, како и на народот во целина, исто така беше фактор на хуманоста кој произлегуваше од стратешките цели на револуцијата. Ова се одразуваше на идеолошко-политичката готовност и борбеност на единиците и на народот, што секако претставува крупен фактор во борбата против окупаторот.

Зборувајќи за Јосип Броз Тито како креатор на стратегијата на политички, воен и државен план, нужно е да се констатира дека другарот Тито во повоениот период ја креира и концепцијата на општонародната одбрана како најадекватна, но едновремено и најефикасна форма за одбрана на независноста и слободата на самоуправни Социјалистичка Федеративна Република Југославија.

Успешното завршување на НОВ и револуцијата на народите и народностите на Југославија, како резултат на стратегијата и тактиката на другарот Тито, претставува извор и инспирација за многу решенија во системот на општонародната одбрана.

Секако мошне значајно позитивно искуство на НОВ и револуцијата на народите и народностите на Југославија, независно од бројната и техничката надмоќност на евентуалниот агресор, народите и народностите на Југославија, вака единствени врз рамноправни односи, со успех можат да водат војна врз принципите на општонародната одбрана.

Ова позитивно искуство на стратегијата на Врховниот командант Јосип Броз Тито внесено е и во Уставот, но не само како одредба, туку како основен принцип на општонародната одбрана — дека не треба да се прифати никаква состојба што, евентуално, агресорот би се обидел да ја наметне напротив борбата да се продолжи до конечната победа. Оваа стратешка концепција другарот Тито ја истакна во 1941 година во мошне тешки услови и, придржувајќи се кон неа во текот на војната како и во повоениот период, честопати знаеше, секогаш кога тоа го налагаше ситуацијата, цврсто и решително да истапи во одбрана на правата, слободата и независноста на народите и народностите на Југославија.

Во нашето излагање се задржавме само на неколку, според наше мислење, најзначајни стратешки и тактичко-оперативни концепции на другарот Тито применувани во организацијата и раководењето на НОВ и револуцијата на народите и народностите на Југославија. Меѓутоа, за воопштување на стратешките и тактичко-оперативните позиции креирани од страна на другарот Тито во текот на НОВ и револуцијата, нужни се сестрани и подлабоки истражувања и проучувања и поширок простор за нивно излагање.